

Tehtävät ovat laatineet äidinkielen opettajat Marika Kesseli ja Eveliina Ventelä

EUGÈNE IONESCO, KUNINGAS KUOLEE

ENNAKKO- JA TARKKAILUTEHTÄVÄT

1. Lue oheiset neuvostoliittolaisen kirjailija Daniil Harmsin novellit kokoelmasta Sattumia (WSOY 1988). Mikä näille vuosina 1936 – 1939 kirjoitetuille novelleille on mielestäsi yhteistä? Katso, löydätkö samoja piirteitä näytelmästä Kuningas kuolee.

Satu

Pienikokoinen mies sanoi: - Olen kaikkeen tyytyväinen, mutta haluaisin olla edes hieman pitempi.

Tuskin hän oli sen sanonut, kun hänen eteensä ilmestyi haltiatar.

- Mitä sinä haluat? haltiatar kysyi.

Pienikokoinen mies seisoj paikolleen jähmettyneenä eikä pystynyt kauhultaan sanomaan mitään.

- No? kysyi haltiatar.

Mutta pienikokoinen mies vain seisoj eikä hievahtanutkaan. Haltiatar katosi.

Silloin pienikokoinen mies purskahti itkuun ja alkoi pureskella kynsiään. Ensin hän puri kaikki kynnet käsistään, sitten jaloistaan.

Lukija, syvenny tähän satuun, niin tunnet olosi oudon levottomaksi.

Sattumia

Orlov söi kerran liikaa survottuja herneitä ja kuoli. Kuultuaan tästä myös Krylov kuoli. Spiridonov kuoli muuten vain. Spiridonovin vaimo putosi senkiltä ja kuoli hänkin. Spiridonovin lapset hukkuivat lampeen. Spiridonovin isoäiti alkoi ryypiskellä ja lähti matkoihinsa. Mihailov lakkasi kampaamasta hiuksiaan ja sai rupia päähänsä. Kruglov piirsi naisen, jolla oli ruoska kädessä, ja menetti järkensä. Perehrestov sai sähköitse neljäsataa ruplaa ja rupesi niin koppavaksi, että sai potkut töistä.

Hyvät ihmiset eivät osaa pitää asioitaan oikeilla raiteilla.

Uusi anatomia

Erään pikkutyön nenään kasvoi kaksi vaaleanpunaista nauhaa. Tapaus oli siinä mielessä harvinainen, että toisessa nauhassa luki "Mars" ja toisessa "Jupiter".

1. Mitä tarkoittavat sanat absurdi ja absurdismi? Tarkkaile, mitä absurdismille ominaisia piirteitä on havaittavissa *Kuningas kuolee* – näytelmässä.
2. *Kuningas kuolee* -esityksessä liikutaan myös metatasolla ja kommentoidaan itse näytelmää sekä jossain määrin myös rikotaan niin sanottua neljännen seinän periaatetta. Tarkkaile, missä kohdissa näin tapahtuu. Millä tavalla myös näyttämön ulkopuolinen todellisuus tuodaan mukaan esitykseen?
3. Valitse tarkasteltavaksesi yksi näyttelijöistä ja katso, millaisen roolihahmon hän rakentaa. Voitte jakaa tarkasteltavat henkilöt vaikka luokassa jo etukäteen:
Jukka Puotila – kuningas Bérenger I

Paula Siimes – kuningatar Marguerite (ensimmäinen vaimo)

Minka Kuustonen – kuningatar Marie (toinen vaimo)

Markku Maalismaa – lääkäri, kirurgi, pyöveli, bakteriologi ja
astrologi

Marja Salo – Juliette, siivooja, sairaanhoitaja

Tuomas Rinta-Panttila – vartija

KESKUSTELUTEHTÄVÄT ESITYKSEN JÄLKEEN

1. Kansallisteatterin sivuille on näytelmän yhteyteen nostettu sitaatti Eugène

Ionescolta: ”Tulemalla tietoisiksi kauheista asioista ja nauramalla niille pääsemme kauhistuttavien asioiden herroiksi. Vain koominen kykenee antamaan meille voimaa kantaa olemassaolon tragediia.” Miten tämä ajatus näkyy hänen näytelmässään *Kuningas kuolee?* Miten tämä ajatus näkyy arjessa esimerkiksi dysfemismien eli räävittömien ja karkeiden kiertoilmausten käytössä? Katso netistä myös joitakin strippejä Huggleikur Dagssonin sarjakuvakirjasta *Saako tälle edes nauraa*.

Auttavatko musta huumori ja satiiri mielestäsi vaikeiden asioiden käsittelyssä?

2. Suna Vuoren arvostelu (HS) näytelmästä on ylistävä. Katso arvostelua tarkemmin ja peilaa omia näkemyksiäsi siihen. Mikä oli oma reaktiosi näytelmään? Millaisia tunteita tai ajatuksia se Sinussa herätti?

3. Ohjaaja Leino kertoi, että hän haki tulkintaa, jossa yhdistyy ikuinen satu ja tämän hetken tosi, teatraalisuus ja paljaus, kauhistuttava ja humoristinen. Miten näissä tavoitteissa on mielestäsi onnistuttu?
4. On sanottu, että maailman mielettömyyttä korostava dadaismi syntyi ensimmäisen maailmansodan aiheuttamasta järkytyksestä: kulttuurin täytyi olla mätä, kun se mahdollisti suursodan. Dadaismia synkempi absurdismi puolestaan olisi seurausta siitä tyrmistyksestä, että vielä toinenkin sota oli Euroopassa mahdollinen. Mitkä asiat nykyään ovat mielestäsi sellaisia, että usko ihmiskuntaan on koetuksella? Onko Kansallisteatterin *Kuningas kuolee* – näytelmässä viitteitä niistä?
5. Absurdi huumori liitetään myös hyvin toisentyyppisiin esityksiin. Ota selvää Monty Pyton – ryhmästä ja vaikkapa suomalaisista *Ihmebantu*-sarjasta ja *Studio Julmahuvista*. Mitä samanlaista ja mitä erilaista niissä on keskenään ja suhteessa Ionescon näytelmiin? Huomaa, että absurdismi ei aina ole humoristista. Katso netistä joitakin esityksiä. Ionescon näytelmästä *The New Tenant (Uusi vuokralainen)* on versio Encyclopedia Britannican sivuilla osoitteessa <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/292865/Eugene-Ionesco>
6. Leino sanoi halunneensa näytelmästä uuden käännöksen Reita Lounatvuorelta.. Suomalaisen uuden käännöksen rekisteriksi valittiin puhekieli, jossa on nostoja ylevöitettyyn tyyliin. Tällä haettiin vaikutelmaa, että näyttämöllä eräänlainen jokamies; kuningas on ihminen, joka on kaikissa ajoissa ja paikoissa sama. Murrekääntäminen olisi ollut mahdotonta tässä tapauksessa, sillä se olisi tuonut paikallisuutta, jota ei tavoiteltu, sekä mahdollisesti vääränlaista koomisuutta. Murteen käyttö vaatisi myös näytelmän kotouttamista selkeästi toiseen paikkaan, ja

myös sitä haluttiin välttää. Tulkinnan on tarkoitus esittää teksti universaalina. Uutta käännöstä oli valmiina 22 sivua, kun kokeiltiin lukuharjoitusta näyttelijöitten kanssa. Testi osoitti, että teksti sopii hyvin näyttelijöiden suuhun. Millaiseksi itse koit näytelmän kielen? Millaisen käsityksen se loi tilanteesta, henkilöistä ja näiden välisistä suhteista? Millaisen suhteen näytelmään se loi mielestäsi katsojille? (Muista, että kirjoitettu puhekieli on myös omanlaisensa konventio, joka eroaa aidosta puhekielestä.)

7. Reita Lounatvuori on arvostettu kääntäjä, jonka tekee erityisesti

näytelmäkäännöksiä sekä ranskasta että englannista. Lounatvuoren käännös *Kuningas kuolee* – näytelmästä julkaistaan Kansallisteatterin kirjasarjassa. Tänä syksynä Lounatvuoren käännöksiä on nähty myös Helsingin kaupunginteatterissa (Laurent Baffien *Kolme apinaa*, *Les Bonobos* ja Georges Feydeau'n *Hotelli Paradiso* sekä Yasmine Rezan *Carnage*). Oulun kaupunginteatterissa Lounatvuoren suomentamaa Rezan näytelmää esitetään nimellä *Vihan jumala*. Mieti, miksi uusia käännöksiä tarvitaan myös klassikkoteoksista?

TEKSTIANALYYSITEHTÄVÄT

1. Statuksella tarkoitetaan valtaa suhteessa toisiin ihmisiin. Jokainen ihminen on valtasuhteessa toiseen aina ollessaan ihmisten joukossa. Valtasuhteet muodostavat valtahierarkioita. Monilla työpaikoilla ihmiset voidaan esimerkiksi asettaa järjestykseen sen mukaan, paljonko heillä on päätöksentekovaltaa, jonka heidän asemansa antaa heille. Aseta aseman mukaiseen valtajärjestykseen tavallisen koulun väki (kouluisäntä, opettaja, siistijä, rehtori, apulaisrehtori ja oppilas) sekä *Kuningas kuolee* -näytelmän henkilöt (kuningas, nykyinen vaimo Marie, lääkäri, vartija, siivooja Juliette ja ex-vaimo Marguerite)
2. Status ei synny vain asemasta vaan myös tilanteesta ja henkilökohtaisista ominaisuuksista. Karski upseeri voi olla vaimonsa tossun alla, eikä asemasta organisaatiossa saata olla mitään hyötyä, kun firma viettää elämysviikonloppua Selviytyjät-sarjan hengessä erämaassa.
  - Jutelkaa pienryhmissä, miten oma status vaihtelee eri tilanteissa.
  - Miten olette huomanneet jonkun toisen ihmisen, esimerkiksi oman vanhemman statuksen muuttuneen eri tilanteissa?
  - Lukekaa katkelma näytelmästä *Kuningas kuolee*. Millainen vaikutelma statushierarkiasta syntyy katkelman perusteella. Kuka on todellinen pomo, kuka pahnanhimmainen? Mistä vaikutelma syntyy? Tehkää henkilöiden pohjalta statusjono niin, että suurinta valtaa käyttävä on numero yksi, seuraava kaksi ja niin edelleen. Vertailkaa muodostamianne statusjonoja.
3. Näytelmässä *Kuningas kuolee* koominen yhdistyy traagiseen.
  - Etsi kohtauksesta koomiset piirteet.
  - Etsi kohtauksesta kohta, jonka ohjaisit näyttämölle vakavastiotettavaksi, sellaiseksi jolle ei olisi tarkoituskaan nauraa. Perustele valintasi.
4. Kirjoita vastausteksti jommastakummasta seuraavasta aiheesta:
  - **Huumori ja sen merkitys *Kuningas kuolee* -näytelmän kohtauksessa**

- Miten vallankäyttö ja valtasuhteet ilmenevät *Kuningas kuolee* -näytelmän kohtauksessa

Ohessa on katkelma Reita Lounatvuoren käännöksestä näytelmästä *Kuningas kuolee*:

Sinä kuolet puolentoista tunnin päästä. Kuolet tämän esityksen lopussa.

KUNINGAS
Siis mitä? Huono vitsi.

MARGUERITE
Kuolet tämän esityksen lopussa.

MARIE
Voi hyvä Jumala!

LÄÄKÄRI
Niin, Teidän Korkeutenne, te kuolette. Huomenna ette syö aamiaista. Ettekä kyllä tänään illallistakaan, ei sen puoleen. Kokki on sammuttanut kaasun. Hän palauttaa esiliinansa, viikkoa pöytäliinat ja servietit ikuisiksi ajoiksi kaappiin.

MARIE
Ei saa puhua noin suoraan.

KUNINGAS
Kuka on mennyt antamaan tuollaiset ohjeet ilman minun suostumustani? Minä voin hyvin. Älä yritä. Valehtelet. (*MARGURITELLE*) Sinä olet aina toivonut minun kuolemaani. (*MARIELLE*) Toi on aina toivonu mun kuolemaa. (*MARGUERITELLE*) Minä kuolen, milloin haluan. Minä olen kuningas. Minä päätän.

LÄÄKÄRI
Teidän Majesteettinne ei voi enää päättää asioista itse.

MARGUERITE

Te olette sairas.

KUNINGAS

Minä en ole sairas. (*MARIELLE*) Sähän sanoit, etten mä oo sairas. Olen edelleen komea.

MARGUERITE

Entä ne kivut?

KUNINGAS

Meni jo.

VARTIJA (*ilmoittaa*)

Seremonia alkaa!

Yleistä liikehdintää. Seremoniaa valmistellaan. KUNINGAS istuu valtaistuimellaan MARIE vieressään.

KUNINGAS

Kääntyköön aika kannoillaan.

MARIE

Palatkaamme aikaan kaksikymmentä vuotta sitten.

KUNINGAS

Palatkaamme aikaan viikko sitten.

MARIE

Palatkaamme eilisiltaan. Aika, käänny! Aika, käänny! Aika, pysähdy!

MARGUERITE

Aikaa ei enää ole. Aika on sulanut kuninkaan käteen.

LÄÄKÄRI (*MARGUERITELLE sen jälkeen, kun on katsonut ylös suunnattuun kaukoputkeensa*)
Kun katsoo kaukoputkeen, jolla näkee läpi seinien ja kattojen, taivaalla kuninkaallisen tähtikuvion paikalla näkyy tyhjä kohta. Maailmankaikkeuden luettelossa hänen majesteettinsa on kirjattu kuolleeksi.

VARTIJA

Kuningas on kuollut. Eläköön kuningas!

MARGUERITE (*VARTIJALLE*)

Ole nyt, idiootti, hiljaa.

LÄÄKÄRI

Hän kyllä muistuttaa huomattavasti enemmän kuollutta kuin elävää.

KUNINGAS

Eikä. Mä en halua kuolla. Ei, ei, ei! Älkää antako mun kuolla. Olkaa kilttejä, älkää antako mun kuolla. Mä en halua.

MARIE

Mistä se sais voimia? Mä heikkenen itekin. Se ei usko mua enää, se uskoo vaan noita.

(*KUNINKAALLE*) Toivo kuitenkin. Toivo vielä.

MARGUERITE (*MARIELLE*)

Älä sekota sitä. Susta on sille pelkkää haittaa.

KUNINGAS

En halua, en halua.

LÄÄKÄRI

Kriisi oli odotettavissa. Tämä on täysin normaalia. Nyt on päästy käsiksi ensimmäiseen kieltämiseen.

MARIE (*MARGUERITELLE*)

Kriisi menee ohi.

VARTIJA (*ilmoittaa*)

Kuningas menee ohi!

LÄÄKÄRI

Me jäämme kaipaamaan Teidän Majesteettianne! Niin me sanomme. Voin luvata.

KUNINGAS

Minä en halua kuolla.

MARIE

Voi ei! Sen hiukset harmaantu hetkessä. (*KUNIKAAAN hiukset ovat todellakin harmaantuneet.*)

Otsalle ja naamaan ilmestyy jatkuvasti lisää ryppyjä. Yhtäkkiä se vanheni tuhatneljäsataa vuotta.

LÄÄKÄRI

Patinoitui alta aikayksikön.

KUNINGAS

Kuninkaiden piti olla kuolemattomia.

MARGUERITE

Heille on suotu määräaikainen kuolemattomuus.

KUNINGAS

Mulle luvattiin, että mä kuolen vasta sitten kun ite päätän.

MARGUERITE

No kun me luultiin, että sä päättäisit aiemmin. Sä rakastuit valtaan. Nyt tämä on pakkopäätös. Sinä juutuit elämän lämpimään liejuun. Kohta viilenee.

KUNINGAS

Mua on petetty. Mua ois pitäny varottaa. Mua on petetty.

MARGUERITE

Kyllä sua varotettiin.

KUNINGAS

Ihan liian aikasin, ja nyt ilmoitetaan liian myöhään. Mä en halua kuolla... En kiitos haluaisi. Pelastakaa nyt joku mut, kun en kerran ite pysty.

MARGUERITE

Ihan oma syys, jos tää oli yllätys. Sun piti valmistautua. Et vaan ikinä ehtiny. Kyllä sulla oli tuomio päällä. Sitä olis pitäny ajatella heti ensimmäisestä päivästä lähtien ja sen jälkeen joka päivä, viis minuuttia päivässä. Ei ole paljon. Viisi minuuttia päivässä. Sitten kymmenen minuuttia, varttitunti, puoli tuntia. Niin sitä harjoitellaan.

KUNINGAS

Kyllä mä sitä ajattelin.

MARGUERITE

Et koskaan vakavasti. Et koskaan tosissas. Et koskaan pohjia myöten.

MARIE

Hän eli.

MARGUERITE

Liikaa. (*KUNINKAALLE*) Se ajatus sun olis pitäny säilyttää kaikkien ajatustes pohjalla.

LÄÄKÄRI

Hän ei koskaan ole ollut kaukokatseinen. Elänyt päivän kerrallaan niin kuin kuka tahansa.

MARGUERITE

Sä myönsit itelles lykkäystä. Kaksikymppisenä sanoit alottavas harjottelun nelikymppisenä. Kun täytit neljäkymmentä...

KUNINGAS

Mä olin niin hyvässä kunnossa! Mä olin niin nuori!

MARGUERITE

Kun täytit neljäkymmentä, päätit odottaa viiteenkymmeneen. Kun täytit viisikymmentä...

KUNINGAS

Mä olin niin täynnä elämää, voi että miten täynnä elämää!

MARGUERITE

Kun täytit viisikymmentä, halusit odottaa kuuttakymmentä. Täytit kuusikymmentä, yhdeksänkymmentä, satakaksikymmentäviisi, kaksisataa, neljäsataa vuotta. Enää et siirtänyt valmisteluja kymmenellä vuodella vaan viidelläkymmenellä. Sitten rupesit siirtämään aloittamista aina sadalla vuodella.

KUNINGAS

Mun piti just alottaa. Jos mä vielä saisin sata vuotta, niin siinä vois ehtiä!

LÄÄKÄRI

Teillä on enää reilu tunti. Kaikki on tiivistettävä tuntiin.

MARIE

Ei se ehdi. Ihan mahdotonta. Antakaa sille lisää aikaa.

MARGUERITE

Se on mahdotonta. Mutta tunnissa sillä on kaikki aika maailmassa.

LÄÄKÄRI

Yksi tehokas tunti on parempi kuin monta uneliasta, leväperäistä vuosisataa. Viisi minuuttia riittää, kymmenen tietoista sekuntia. Hänelle annetaan tunti: kuusikymmentä minuuttia, kolmetuhattakuusisataa sekuntia. Ei ollenkaan paha.

MARGUERITE

Se vetelehti pitkin katuja.

MARIE

Me hallitsimme. Hän teki töitä.

VARTIJA

Herkuleen urotöitä.

MARGUERITE

Mitä lie pikkuremppea.

JULIETTE tulee.

JULIETTE

Voi raukkaa, voi majesteetti parkaa! Se on lintsannu koulusta.

KUNINGAS

Mä oon kun koulupoika, joka menee lukematta kokeisiin. En ole tehnyt läksyjä...

MARIE (*KUNINKAALLE*)

Ei mitään hätää.

KUNINGAS

... Niin kun näyttelijä, joka ei osaa tekstiä ensi-illassa ja jolla lyö tyhjää, tyhjää, tyhjää. Niin kun puhuja, joka tuupataan lavalle eikä se sitten muista ensimmäistäkään sanaa puheestaan, ei edes tiedä, kenelle puhuu. Mä en tunne tätä yleisöä enkä haluakaan tuntea, mulla ei oo sille mitään sanottavaa. Voi kamala, missä tilassa mä oon!

VARTIJA (*ilmoittaa*)

Kuningas viittaa omaan tilaansa.

MARGUERITE

Tietämättömyyden tilaan!

JULIETTE

Se haluais lintsata vielä pari sataa vuotta.

KUNINGAS

Haluaisin jäädä luokalle.

MARGUERITE

Tämä koe menee läpi. Kukaan ei jää luokalle.

KUOLEMA KIRJALLISUUDEN TEEMANA

1. Miten eri henkilöt suhtautuvat kuolemaan *Kuningas kuolee* -näytelmässä? Vertaile esimerkiksi lääkärin, kuninkaan, Marien ja Margueriten suhtautumista.
2. Millaista tapaa kuolla ja suhtautumista kuolemaan pidetään kuninkaalle sopivana näytelmässä?
3. Muistele katsomiasi elokuvia tai televisiosarjoja, joissa kuolema on monin tavoin läsnä. Tällaisia ovat esimerkiksi historialliset draamat ja sotaelokuvat. Millaista kuolintapaa näissä teoksissa pidetään arvokkaana ja kunniallisena? Millainen tapa kuolla esitetään naurettavana? Millaisin keinoin nololta vaikuttava kuolema on saatu aikaiseksi? Mitä ihmisen tapa kuolla kertoo ihmisten luonteesta näissä elokuvissa ja sarjoissa?
4. Mark Zusakin romaanissa *Kirjavaras* kertojan roolissa on personoitu kuolema, samoin Juha Seppälän novellissa *Kuolema (Supermarket)* ja Markku Pölösen elokuvassa *Kivenpyörittäjän kylä*. Kuoleman kuvaukset myös kansanperineessä viikatemiehenä ja vanhana vihtahousuna personoivat kuoleman. Pohdi, mihin tarpeeseen kuolemaa on ruvettu personoimaan. Tutustu teoksiin ja pohdi, miten niiden henkilöidyt kuolemat vaikuttavat käsityksiin kuolemasta.
5. Lue Rosa Liksomien novelli *Se päivä oli pyhitetty kuolemalle (Tyhjän tien paratiisit, 1988)* ja Jon Skiftesvikin novelli *Puhalluskukkapoika ja taivaankorjaaja (Puhalluskukkapoika ja taivaankorjaaja, 1983)*. Millaisia kuoleman symboleja on löydettävissä novelleista? Mitkä novelleissa toistuvat elementit (motiivit) ennakoivat kuolemaa?
6. Kirjoita valitsemastasi näkökulmasta kuolemaa käsittelevä essee, jossa hyödynnät näytelmää *Kuningas kuolee* sekä vähintään yhtä muuta teosta.

VALTASUHTEITA NÄYTTÄMÖLLE

1. Kokeilkaa, miten status ilmenee nonverbaalisissa viestinnässä. Nouskaa seisomaan ja hakekaa kehoonne eri statusten merkistöä.
  - Korkea status: Aseta jalat lantion levyiseen haara-asentoon. Pidä huolta siitä, että jalkaterät eivät ole sisäänpäin. Pidä hyvä ryhti. Liikuta käsiä laajassa kaaressa ja kuvittele että pään ja rintakehän alueella on ikään kuin kultakalamalja, jota ei saa rikkoa. Älä siis kosketa hiuksiasi, kasvojasi tai kaulaasi. Huolehdi siitä, että liikkeesi ovat rauhallisia. Käännä päätä rauhallisesti ja katso ihmisiä silmiin. Puhu matalalla äänellä, harkitusti ja rauhallisesti. Kun lähestyt ihmisiä, voit mennä heidän reviirilleen rohkeasti.
  - Matala status: Aseta jalat kapeaan asentoon. Jalat voivat olla vaikka ristissä. Koskettele hiuksiasi, kasvojasi ja kaulan aluetta. Hae levotonta liikettä kehoosi. Katso toisten ihmisten silmiin vilkuilemalla ja puhu vilkkaasti. Tunnista ihmisten reviirit - älä mene liian lähelle.
2. Jakakaa ryhmä korkea- ja matalastatuksiin. Kuvitelkaa, että olette esimerkiksi museon avajaisissa, kaupunginjohtajan vastaanotolla tai isotäidin syntymäpäivillä. Vaihtakaa rooleja jossain vaiheessa. Keskustelkaa havainnoistanne. Kumpi status tuntui itsestä luontevammalta? Millaisia vaikutelmia korkean ja matalan statuksen ihmisistä syntyi?
3. Valmistelkaa pareittain kohtauksia, joissa korostuu korkean ja matalan statuksen ilmaisu. Parit voivat olla esimerkiksi seuraavia:
  - poliisi - ylinopeutta ajanut
  - opettaja - oppilas
  - vanhempi - lapsi
  - tuomari - rikollinen
  - lääkäri - potilasTehkää sekä sellaisia kohtauksia, joissa toteutuu odotuksenmukainen statusilmaisu (opettajalla korkea, oppilaalla matala) että odotuksenvastainen statusilmaisu (opettajalla matala, oppilaalla korkea).